

До спеціалізованої вченої ради ДФ 35.052.006
Національного університету «Львівська політехніка»
79013, м. Львів, вул. С. Бандери, 12

ВІДГУК

**офіційного опонента, докторки юридичних наук, професорки
Цуркан-Сайфуліної Юлії Василівни на дисертацію
Ковальчук Софії Віталіївни «Правові засади взаємодії громадянського
суспільства та органів публічної влади в умовах становлення
демократичної правової держави в Україні», подану на здобуття ступеня
доктора філософії з галузі знань 08 «Право»
за спеціальністю 081 «Право»**

Актуальність теми. Детальне вивчення та аналіз тексту поданої на захист дисертації Ковальчук Софії Віталіївни «Правові засади взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні», а також опубліковані за текстом роботи наукові праці дозволяють прийти до наступного висновку.

Розвиток України як демократичної правової держави з високими соціальними стандартами, забезпеченням прав людини, реалізацією принципу верховенства права, побудовою ефективної системи управління неможливий без наявності сильного громадянського суспільства та його ефективній взаємодії з органами публічної влади.

Актуальність дисертаційного дослідження С.В. Ковальчук пов'язана з тим, що після подій Революції Гідності 2014 року інститути громадянського суспільства, які були активними учасниками Майдану, почали вимагати змін в питаннях взаємодії з органами публічної влади. Зміна влади та стратегічного курсу держави на рух до членства в Європейському Союзі підняли на новий рівень питання люстрації влади, створення консультативно-дорадчих органів на всіх рівнях публічного управління, розвитку партисипативної демократії тощо.

З огляду на вищенаведене необхідно вітати та всіляко підтримувати наукові пошуки та розробки в даному напрямку які є вкрай цінними та важливими для практики Українського державотворення.

Актуальність роботи підтверджена і прийнятими нормативно-правовими актами, а саме: Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016–2020 рр., затвердженою Указом Президента України від 26 лютого 2016 року №68/2016 та Указом Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», де однією із основних цілей визначено необхідність побудови відкритого суспільства та створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях.

Заслуговує уваги чітка та вдала структура роботи, яка дозволила авторці досить детально проаналізувати правові засади взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, виділити окремі проблеми такої взаємодії та запропонувати шляхи їх вирішення. Стиль викладу матеріалу є концентрованим, що дозволило дисертантці порушити цілий спектр актуальних питань з означеної проблематики.

У зв'язку з цим, тема дисертаційного дослідження має високий ступінь актуальності з точки зору науки та практики.

Метою дисертаційної роботи є комплексне науково-практичне дослідження правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні на сучасному етапі її розвитку з обґрунтуванням необхідності конкретних пропозицій щодо вдосконалення такої взаємодії на практиці.

Відповідно до поставленої мети сформульовані завдання роботи. Вони логічно впливають одне з одного, а їх вирішення дозволяє досягти поставлену мету та розкрити тему дисертаційної роботи.

Оцінка змісту дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, взаємно пов'язаних між собою, висновків та списку використаних джерел.

Перший розділ дисертації присвячений теоретико-методологічним

основам правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади. Авторка ґрунтовно аналізує наукові праці вчених різних галузей знань, які досліджували проблеми взаємодії громадянського суспільства і органів публічної влади та аргументує використання цілого ряду наукових методів дослідження. Заслуговує уваги належне опрацювання авторкою термінології дослідження. Крім того, у першому розділі дисертантка проводить класифікацію правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади.

Другий розділ роботи стосується конкретних форм реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади. Зокрема розглядаються інституційні форми взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади та окремо звертається увага на учасницьку (партисипативну) демократію і реалізацію положень статутів територіальних громад як форми, які потребують вдосконалення та розвитку.

Третій розділ роботи є найцікавішим, адже в ньому розглядаються питання модернізації механізмів взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні. Дисертантка доволі прискіпливо аналізує сучасні проблеми реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в Україні та на цій основі висуває пропозиції та рекомендації щодо реформування і вдосконалення такої взаємодії.

Оформлення дисертації не викликає зауважень.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації. Чітке визначення мети та постановка наукових завдань дослідження, правильне виділення об'єкта та предмета дослідження, застосування необхідної методології надали авторці можливість отримати результати, які характеризуються повнотою та достовірністю.

Наукові висновки та пропозиції подані авторкою є обґрунтованими та переконливими. Дисертанткою використано та опрацьовано велику кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчих та підзаконних

нормативно-правових актів, практику Конституційного Суду України. Загалом список використаних джерел складає 254 найменувань.

Наукова новизна положень та висновків дисертаційної роботи.

Переходячи до оцінки елементів наукової новизни викладених у положеннях дисертації, слід відзначити, що у дослідженні авторка поставила перед собою раніше нерозв'язані завдання, що дозволило одержати нові наукові результати і виробити ряд пропозицій. С.В. Ковальчук на основі опрацювання значного обсягу наукового та практичного матеріалу сформульовано низку висновків, які мають наукову новизну та належним чином обґрунтовані.

У дисертаційному дослідженні, з точки зору теоретико-правової науки, проаналізовано сутність, зміст та основні форми правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади. На підставі дослідження сформульовано низку висновків та рекомендацій теоретичного і практичного характеру. Зокрема, новизну мають висновки С.В. Ковальчук щодо принципів та форм реалізації взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в Україні, основних напрямків їх реформування й удосконалення на засадах взаємоконтролю, взаємодопомоги та співпраці.

На підставі системного аналізу механізмів взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в Україні, сформульовано пропозиції щодо основних напрямків їх реформування й удосконалення, а саме необхідності: 1) змін до Конституції України, які б доповнювали Основний закон розділом про громадянське суспільство та надавали на рівні з громадянами України права на свободу об'єднання в громадські організації і права на участь у професійних спілках також іноземцям й особам без громадянства; 2) запровадження процедури створення політичних партій в Україні з національним, регіональним та місцевим статусами; 3) прийняття уніфікованого закону «Про неурядові громадські організації»; 4) ухвалення Концепції державно-конфесійних відносин і прийняття нового закону «Про свободу совісті та віросповідання» та змін до ст. 35 Конституції України з доповненням нормою про те, що християнство є споконвічною державоутворювальною релігією в Україні; 5) прийняття Закону України про

організацію і проведення всеукраїнських і місцевих референдумів; б) прийняття закону про консультації з громадськістю та законодавчих змін, якими прийняття статутів територіальних громад має стати обов'язковим для кожної громади.

Велике значення для подальших наукових досліджень має низка таких висновків і пропозицій, як:

- положення про те, що ефективність функціонування громадянського суспільства безпосередньо пов'язана з процедурами взаємодії з органами публічної влади, яка ґрунтується на системі ідеологічних, загально-правових та предметно-інституційних принципів;

- визначення поняття громадянського суспільства як об'єднання вільних осіб, які є правосвідомими членами суспільства й реалізують свої основні невід'ємні права і свободи через добровільно сформовані громадянські інститути, які діють на самоврядних засадах у межах Конституції й законів України;

- визначення поняття публічної влади – як виду суспільно-політичної, суверенної, легітимної влади, в основі якої лежить публічний інтерес і безособовий характер, що виражається у системі суспільних, публічно-політичних, вольових відносин, які виникають між фізичними та юридичними особами (як суб'єктами громадянського суспільства) й органами і посадовими особами держави (які наділені владними повноваженнями) на основі права й закону;

- необхідність розгляду правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в широкому значенні як принципів такої взаємодії й нормативне вираження змісту й сутності цих принципів у конкретних нормативно-правових актах як загальнодержавного, так і локального рівнів;

- класифікація форм реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади на: 1) залежно від території дії – форми загальнодержавного характеру (діяльність політичних партій, всеукраїнський референдум) і форми локального (місцевого) характеру (місцеві референдуми,

громадські слухання та ін.); 2) залежно від процедури нормативного закріплення – законодавчо закріплені форми (діяльність релігійних організацій), форми підзаконного нормативно-правового регулювання (громадські ради, консультації з громадськістю) та форми статутного регулювання (місцеві ініціативи, громадські бюджети тощо); 3) залежно від обов'язковості – форми обов'язкового характеру (місцеві референдуми, громадські слухання щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проєктів містобудівної документації на місцевому рівні) і консультативно-дорадчого характеру (діяльність громадських рад при міністерствах); 4) залежно від рівня діджиталізації – форми з використанням цифрових, сучасних технологій (громадський бюджет, електронні петиції та ін.) і традиційні форми (діяльність релігійних організацій, письмове звернення); 5) залежно від кількості суб'єктів, які взаємодіють з органами публічної влади, – індивідуальні форми (звернення громадян, інформаційний запит, виступ на засіданні місцевої ради) і колективні форми (загальні збори громадян, місцеві референдуми); 6) залежно від статусу суб'єктів, які взаємодіють з органами публічної влади, – форми взаємодії з політичними партіями, громадськими та професійними об'єднаннями, ЗМІ тощо.

Зазначене вище свідчить про те, що дисертаційна робота С.В. Ковальчук має наукову новизну, яка полягає у дослідженні правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади, за результатами якого удосконалено низку важливих концепцій та теорій, запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення конституційного та нормативно-правового регулювання проблемних питань.

Практичне значення одержаних результатів дослідження визначається можливістю їх використання:

- у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади;
- у правотворчій діяльності – як теоретичний матеріал під час опрацювання і прийняття законів, що регулюють правові механізми взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в Україні;

- у правозастосовній діяльності – для підвищення ефективності практичної діяльності органів публічної влади у процесі взаємодії з інститутами громадянського суспільства;

- у навчальному процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників із теорії та філософії права, історії політичних та правових учень, у викладанні навчальних курсів, у науково-дослідній роботі студентів;

- у правовиховній роботі – для підвищення правової культури громадян України щодо правових засад і форм взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади.

Поряд з викладеним, у дисертації є положення, які сприймаються неоднозначно, видаються суперечливими та потребують додаткового обґрунтування.

1. Одним з найбільш дискусійних питань в контексті розгляду проблематики взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади є питання діяльності ЗМІ. Виконання органами публічної влади своїх повноважень, відповідно до положень Конституції та законів України на пряму залежить від належного контролю з боку інститутів громадянського суспільства. Разом з тим, найбільш ефективним та дієвим з переліку таких інститутів, що безпосередньо впливає на якість діяльності органів публічної влади є ЗМІ. З іншого боку, частина науковців дозволяє собі сміливо називати ЗМІ так званою «четвертою владою» і не вважати інститутом громадянського суспільства.

Дисертантка у своєму дослідженні упускає питання пов'язані із діяльністю ЗМІ та взаємодії останніх з органами публічної влади. На захисті хотілося б почути аргументовану думку авторки щодо доцільності віднесення ЗМІ до інститутів громадянського суспільства та можливих форм взаємодії з органами публічної влади в контексті розвитку України як демократичної правової держави.

2. Підтримуючи позицію авторки, про те, що сучасний стан взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади порушує певний баланс

інтересів, не сприяє розвитку, консолідації та солідаризації суспільства, не трансформує державу в категорію демократичного правового утворення, а тому потребує реформування й удосконалення вважаємо, що таке реформування повинно здійснюватися з огляду на існуючу парламентсько-президентську форму правління.

Дисертантці необхідно було більш детально розібрати конкретні напрямки реформування і вдосконалення механізмів взаємодії громадянського суспільства окремо з Президентом України, Верховною Радою України, органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

3. Недослідженим в повній мірі, з нашої точки зору, є також потенціал форм реалізації правових засад взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади. Зокрема не прослідковується позиція авторки щодо ефективності інституційних форм взаємодії та учасницької демократії в питаннях запобігання виникненню різного роду протестів, заворушень та інших не правових форм впливу громадянського суспільства на діяльність (бездіяльність) органів публічної влади.

4. У третьому розділі роботи дисертантка зазначає, що у питаннях взаємодії громадянського суспільства й органів місцевого самоврядування однією з основних проблем є низька за змістовним наповненням якість прийнятих і зареєстрованих статутів територіальних громад, які в основному дублюють положення Конституції й законів, а про взаємодію місцевого самоврядування й інститутів громадянського суспільства взагалі не згадують.

Разом з тим, правильно визначивши проблему, дисертантка не пропонує можливих шляхів її подолання чи у вигляді розробки і прийняття модельних статутів територіальних громад чи нормативного регулювання самої процедури написання текстів статутів чи якимось іншим чином.

Втім, висловлені зауваження характеризують складність дослідженої проблеми, мають дискусійний характер, а тому не впливають на загальну позитивну оцінку наукового дослідження. Зауваження до проведеної Ковальчук Софією Віталіївною дослідницької роботи можуть слугувати також підставою для наукової дискусії під час публічного захисту дисертації.

Загальний висновок. Дисертація відповідає галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», її основний зміст і положення відображені у п'яти наукових статтях, з яких: чотири опубліковано у виданнях, які визнано науковими фаховими з юридичних наук, та одна – в іноземному виданні, а також у п'яти тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Дисертаційна робота Ковальчук Софії Віталіївни «Правові засади взаємодії громадянського суспільства та органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні» є самостійною завершеною працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язує конкретне наукове завдання, яке полягає у комплексному дослідженні правових засад взаємодії громадянського суспільства й органів публічної влади в умовах становлення демократичної правової держави в Україні на сучасному етапі її розвитку.

Дисертація відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами та доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), Порядку проведення експерименту з присудження наукового ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, а її авторка – Ковальчук Софія Віталіївна заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри теорії та історії
і права Чернівецького юридичного інституту
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Ю.В. Цуркан-Сайфуліна